ભાદરવા સુદ ૧૩, મંગળવાર તા. ૨૭-૦૯-૬૬
શ્લોક-૮. પ્રવચન-૬૦

'સ્વામી કાર્તિકેય'.

तिविहेण जो विवज्जदि चेयणमियरं च सव्वहा संगं।
लोयववहारविरदो णिग्गंथत्तं हवे तस्स।।४०२।।

દસલક્ષણ (ધર્મના કથનમાં) મૂળ મુનિને ઉદ્દેશીને વાત છે ને. ચારિત્રનું આરાધન છે. ચારિત્રમાં નવમો બોલ અકિંચન છે. ધર્માત્માને મુનિને અન્ય પરિગ્રહ તો હોતો નથી. સ્ત્રી, પુત્ર, વસ્ત્ર, પાત્ર તો હોતા નથી. ફક્ત એના '**શિષ્ય, સંઘ અને અચેતન પુસ્તક, પીંછી, કમંડલ આદિ ધર્મોપકરણ...**' હોય છે. તેમાં પણ મમત્વ કરતા નથી.

મુમુક્ષુ :- પીંછી હોય તોય મમત્વ ન થાય?

ઉત્તર :- પરદ્રવ્ય છે. એમાં પોતાને શું?

મુમુક્ષુ :- શિષ્ય તો છે.

ઉત્તર :- શિષ્ય તો કહેવામાં વ્યવહાર છે. ગુરુ-શિષ્ય નિશ્ચયમાં તો છે જ નહિ. કહે છે કે લોકવ્યવહાર. લોકનો વ્યવહાર-લૌકિક વ્યવહારથી તો વિરક્ત છે જ પણ પોતામાં શિષ્ય, સંઘ આદિમાં મમતા હોય તે લોકવ્યવહારને પણ છોડી દે. ચેતનમાં શિષ્ય, સંઘ આદિ. અચેતનમાં મોરપીંછી, કમંડલ, પુસ્તક આદિ. એમાં મારું કાંઈ નથી. વિકલ્પ મારો નથી તો બીજી કઈ ચીજ મારી છે? ઓહો..! સમજાય છે કાંઈ? જે ચીજ મારાથી છૂટી જાય તે મારી નહિ અને મારાથી ન છૂટે તે મારી છે. જ્ઞાન, દર્શન, આનંદ આદિ પોતાનો સ્વભાવ પોતાથી છૂટતો નથી. વિકલ્પ, રાગ, શરીર આદિ તો છૂટી જાય છે. એ ચીજ પોતાની નથી. પંચ મહાવ્રતના વિકલ્પ પણ પોતાના નથી. એમ આકિંચનમાં કહે છે. સમજાય છે કાંઈ? કંઈ પણ મારું નથી. હું તો શુદ્ધ આનંદ, જ્ઞાનાનંદ શુદ્ધ અનંત સ્વભાવથી ભરેલો સાગર છું. મારામાં વિકલ્પ પણ નથી તો મારા શિષ્યસંપદા, સંઘ, કમંડલ, મોરપીંછી કે પુસ્તક એ મારામાં ક્યાંથી આવ્યા? એમ અંતરમાં આનંદ સ્વરૂપનો અનુભવ કરી સહજ પરની મમતાનું છૂટી જવું તેનું નામ આકિંચન ધર્મ કહેવામાં આવે છે. જે અનંત કાળમાં એણે કદી કર્યો નથી. સમજાય છે કાંઈ? પહેલા શ્રદ્ધામાં તો લે કે રાગ પણ મારો નહિ. શ્રદ્ધામાં લીધું છે, સમ્યગ્દર્શન થયું છે ત્યારથી. રાગ મારો નથી, શરીર મારું નથી, ત્રણ કાળમાં કોઈ પરચીજ મારી નહિ. એ તો સમ્યગ્દર્શન થવાના કાળમાં જ થઈ ગયું છે. અહીં તો ચારિત્રની વાત છે. સમજાય છે કાંઈ? સ્વરૂપની સ્થિરતા ચૈતન્યધામ અનંત ગુણનો રામ, આતમરામ પ્રભુ મારી ચીજ છે. એમાં લીનતા કરી પરની મમતા છોડી દે. એનું

નામ આંકિચન ધર્મ સંવર અને નિર્જરાનું કારણ છે. મોક્ષનું કારણ એ છે. એ નવમો આંકિચન ધર્મ (થયો).

ચાલતો અધિકાર. ૧૩મી ગાથા. ક્યાં સુધી આવ્યું? સેઠી! ખબર નથી. ભાવાર્થ ચાલશે? એટલું યાદ રાખ્યું. થોડું બાકી રહ્યું છે એમાં. નિક્ષેપમાં થોડું બાકી છે. સ્પષ્ટીકરણ બરાબર નથી થયું. અહીંયાં શું કહ્યું? ભગવાન 'કુંદકુંદાચાર્યદેવ' વાસ્તવિક તત્ત્વનું સ્વરૂપ જે અનુભૂતિથી ભિન્ન છે, વાસ્તવિક સ્વરૂપ છે તેનાથી ભિન્ન ચીજ છે તે પર્યાયમાં ભલે હો. નવ તત્ત્વના ભેદ વર્તમાનમાં વિકલ્પમાં પર્યાયમાં છે. પણ એ છે એટલું જાણવા લાયક છે. આદરવા લાયક તો એકલો ચૈતન્ય જ્ઞાયક ભૂતાર્થ સ્વરૂપ શુદ્ધ ચૈતન્યની અનુભૂતિમાં નવ તત્ત્વના ભેદનો અભાવ છે. સમજાય છે કાંઈ? નવ તત્ત્વ અસત્યાર્થ છે. પર્યાયદૃષ્ટિથી નવ સત્ય છે. અનુભવદૃષ્ટિથી એ નવ અસત્યાર્થ છે.

મુમુક્ષુ :-

ઉત્તર :- છે, નવ છે, એમ સત્યાર્થ. આશ્રય કરવા લાયક છે એમ નહિ.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- છે ને. એમાં નથી? પર્યાય છે, ભેદ છે. અભેદમાં દૃષ્ટિમાં નથી આવતા. સામાન્યમાં લક્ષ કરવાથી ભેદ તો છે, નથી એમ નહિ. સર્વથા અભેદ થઈ જાય તો વીતરાગ થઈ જાય. સમજાય છે કાંઈ? પણ અંદરમાં અભેદમાં ભેદ દેખાતા નથી. પર્યાય છે,...

મુમુક્ષુ :- વિકલ્પ મટી ગયા?

ઉત્તર :- એનો આશ્રય મટી ગયો. એકલી ચૈતન્ય અનુભૂતિ સત્યાર્થ છે. એમાં નથી. પર્યાયમાં છે. પહેલાં જ્ઞાનમાં લક્ષ કર્યું હતું કે છે. સ્વભાવનો અનુભવ કરવામાં એ નથી. સમજાય છે કાંઈ?

એમ પ્રમાણ. પ્રથમ વિચાર કરવામાં પ્રમાણનું જ્ઞાન વિકલ્પાત્મક થાય છે. છે. પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન, પરોક્ષ જ્ઞાન, નિમિત્ત છે પરોક્ષમાં એ બધું છે. યથાર્થ વસ્તુ સિદ્ધ કરવા એમ જ્ઞાન કરવું. પણ અનુભવ કરવામાં પ્રમાણ, પ્રમેય, પ્રમાતાના (ભેદ) અસત્યાર્થ થઈ ગયા. એક સ્વરૂપ ભગવાન આત્મા અનુભૂતિ કરવામાં એ કોઈ ભેદ સહાયક નથી.

એમ નય. સામાન્ય જ્ઞાન-દ્રવ્યનું જ્ઞાન મુખ્યપણે કરવું, પર્યાયને ગૌણ કરવી. અને પર્યાયનું મુખ્ય જ્ઞાન, દ્રવ્યને ગૌણ કરવું. એમ ક્રમસર, ભેદ સહિત પર્યાયથી દ્રવ્યાર્થિક, પર્યાયાર્થિક એવું જ્ઞાન થાય છે. છે એટલું. પણ અનુભૂતિ નામ અનુભવ કરવામાં એ ભેદ નથી. સમજાય છે કાંઈ?

હવે નિક્ષેપ. નામ નિક્ષેપ છે. નામ પાડે એમ જ્ઞાન કરવામાં નામ (છે). જેમ કોઈ ભગવાનનું નામ લે તો એવો નામ નિક્ષેપ છે. જ્ઞાન કરવામાં છે. સમ્યગ્દર્શનનું કારણ નથી. એમ ભગવાનની સ્થાપના છે. અને એની પૂજાનો શુભભાવ છે. હો, પણ એના આશ્રયે

સમ્યગ્દર્શન નથી થતું.

મુમુક્ષુ :- 'ધવલ'માં આવે છે.

ઉત્તર :- એ જ જ્ઞાન કરવાનું કહ્યું છે.

મુમુક્ષુ :- એના આશ્રયે નથી થતું?

ઉત્તર :- નથી થતું. ... 'ધવલ'માં જે આવ્યું છે કે જિનબિંબ દર્શન કરવાથી.. જંબુપ્રસાદજીએ ત્યાં બહુ સાંભળ્યું છે. જિનબિંબ દર્શન કરવાથી મિથ્યાત્વના ટૂકડા થઈ જાય છે. હાથીને જેમ સિંહ પ્રહાર કરે, ટૂકડા થઈ જાય છે. એમ જિનબિંબથી મિથ્યાત્વના ટૂકડા થઈ જાય છે એમ ત્યાં લખ્યું છે. સમજાય છે કાંઈ? એ વ્યવહારનયના કથન છે.

અહીં કહે છે કે જિનબિંબ એ સ્થાપના નિક્ષેપ છે. એ સ્થાપના નિક્ષેપ છે. જ્ઞેયના ચાર ભેદમાં નામ, સ્થાપના, દ્રવ્ય, ભાવ યોગ્યતા વર્તમાન છે. પણ એના આશ્રયે સમ્યગ્દર્શન નથી થતું.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- નહિ. લખ્યું છે એ તો નિમિત્તથી કથન છે. જિનબિંબનું લક્ષ છે પછી પોતાના જિનબિંબમાં દૃષ્ટિ થઈ ત્યારે સમ્યગ્દર્શન થાય છે. સમજાય છે કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- વ્યવહાર તો હોય છે, મહારાજ!

ઉત્તર :- વ્યવહારનો અર્થ શું? વ્યવહારથી કહેવામાં આવે છે. એમ છે નહિ, એમ છે નહિ. વ્યવહાર ઉપચારથી અન્યથા કહે છે. એમ છે નહિ. વ્યવહાર કહે તેમ માની લેવું એ મિથ્યાત્વ છે. સમજાય છે કાંઈ? 'ટોડરમલજી'એ ઈ લીધું છે. એક દ્રવ્ય બીજા દ્રવ્યમાં ભેળવી દે એ વ્યવહારનું લક્ષણ છે. એક દ્રવ્યનો ભાવ બીજા દ્રવ્યમાં ભેળવી દે, એ કારણને બીજા કાર્યમાં ભેળવી દે એમ વ્યવહારનું કથન છે. પણ એમ માની લે તો મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. સમજાય છે કાંઈ? એક દ્રવ્યનો ભાવ બીજામાં ભેળવીને વ્યવહારનય કહે છે. ફક્ત નિમિત્તનું જ્ઞાન કરાવવાની વાત છે. એના આશ્રયથી આત્માને લાભ થાય છે એમ નથી. જુઓ અહીંયાં. જિનબિંબનું યાદ આવ્યું. ભાઈ! ત્યાં સ્થાપના છે, દર્શન છે, શુભભાવ છે. જાણવાલાયક છે, આદરવાલાયક નથી.

મુમુક્ષુ :- જાણવા લાયક ..

ઉત્તર :- નથી. જ્ઞેય છે. જ્ઞેય તરીકે છે. ચાર નિક્ષેપ જ્ઞેયના ચાર ભાગ છે. નામ, સ્થાપના, યોગ્યતા વર્તમાન પ્રગટ, એ પ્રગટ પણ પર્યાય છે. એ પર્યાયને જાણવી એ બરાબર છે, આશ્રય કરવા લાયક નથી. આહા..! સમજાય છે કાંઈ? સાંભળો! સમજાય છે કાંઈ?

જુઓ! '**એ ચારેય નિક્ષેપોનો પોતપોતાના લક્ષણભેદથી (વિલક્ષણરૂપે-જુદા જુદા રૂપે) અનુભવ કરવામાં આવતાં તેઓ ભૂતાર્થ છે,...**' અનુભવ એટલે જ્ઞાન. જ્ઞાન કરવામાં નામ નિક્ષેપ, સ્થાપના, દ્રવ્ય, ભાવ છે. '**અને ભિન્ન લક્ષણથી રહિત...**' પણ એ ચાર લક્ષણ

જે ભિન્ન પડ્યા એને છોડીને એક પોતાના '**ચૈતન્યલક્ષણરૂપ જીવસ્વભાવનો અનુભવ કરતાં...**' ભગવાન ચૈતન્યસ્વરૂપ એક સ્વભાવ છે એનો અનુભવ કરતાં '**એ ચારેય અભૂતાર્થ છે,...**' ચારે નિક્ષેપ સમ્યગ્દર્શનની અનુભૂતિમાં સહાયક નથી. સમજાય છે કાંઈ? ચારેય નિક્ષેપથી આત્માનું સમ્યગ્દર્શન નથી થતું એમ કહે છે. ભાવનિક્ષેપ પણ પર્યાય છે, ભાઈ! સર્વજ્ઞની પર્યાય હો કે પોતાની પર્યાય હો, એ પર્યાયને આશ્રયે સમ્યગ્દર્શન નથી થતું એમ અહીંયાં કહે છે. ભાવનિક્ષેપ છે. દ્રવ્યનિક્ષેપ યોગ્યતા છે, સ્થાપના છે, નિમિત્ત છે. જાણવા લાયક છે.

ભગવાન આત્મા ચાર વર્તમાન પર્યાયના ભેદનું લક્ષ છોડી એકલું ચૈતન્યસ્વરૂપ... જુઓ! અહીંયાં કહે છે. અહીંયાં કહે છે તો ત્યાં ખોટું કહ્યું છે? કે ભગવાનના દર્શનથી સમ્યગ્દર્શન થાય છે. તો પરલક્ષે થાય છે? અંતર્મુખ દૃષ્ટિ કર્યા વિના સમ્યગ્દર્શન કદી થતું નથી. બહિર્‌ના લક્ષમાં તો શુભરાગ છે. સમજાય છે કાંઈ? પદ્મપ્રસાદજી! પરમાં એકાગ્ર થવું એ બાહ્ય લક્ષ શું કરે? જંબુપ્રસાદજી! નક્કી કરવું, હોં! ભાઈ! બહુ દૂરથી આવ્યા છો. ત્યાં પાછી ગડબડ થશે. બરાબર નક્કી તો કરવું.

ચાર નિક્ષેપ એનો વિષય છે, વ્યવહારનય નિક્ષેપને જાણે છે. નય છે એ વિષયી છે, નિક્ષેપ વિષય છે. નય નિક્ષેપને જાણે છે કે આ વ્યવહાર છે, સ્થાપના છે, આ દ્રવ્ય છે, આ ભાવ છે. એ જાણવા લાયક છે. પણ અંદર આદરવા લાયક નથી. આહાહા..! સમજાય છે કાંઈ? એવી ગડબડ (કરે). શાસ્ત્રમાં એમ આવે કે ભગવાનના દર્શનથી સમ્યગ્દર્શન થાય છે, વેદનાથી સમ્યગ્દર્શન થાય છે, જાતિસ્મરણથી સમ્યગ્દર્શન થાય છે એમ આવે છે. એ તો નિમિત્તના કથન છે. એમ છે નહિ. જાતિસ્મરણ થયું એનાથી-પરલક્ષથી સમ્યગ્દર્શન થાય છે? સમજાય છે કાંઈ? પૂર્વ ભવનું જાતિસ્મરણ થયું, લ્યો. શું એના આશ્રયે સમ્યગ્દર્શન થાય છે? બિલકુલ નહિ. સમજાય છે કાંઈ? અવધિજ્ઞાન થયું, ચાલો. તો શું અવધિજ્ઞાનની પર્યાયના આશ્રયે સમ્યગ્દર્શન થાય છે?

સમ્યગ્દર્શન તો ભગવાન 'નિયમસાર'માં એમ કહે છે કે પોતાની પર્યાય ક્ષાયિક હો, ક્ષયોપશમ હો કે ઉપશમ હો, તેને તો અમે હેય કહીએ છીએ, પરભાવ કહીએ છીએ અને પરદ્રવ્ય કહીએ છીએ. આવા ત્રણ બોલ લીધા છે. સમજાય છે કાંઈ? 'નિયમસાર'. ક્યાં ગયું? ૫૦મી ગાથા છે, ૫૦. જુઓ! 'નિયમસાર' ૫૦મી ગાથા. શું કહે છે? જુઓ!

पुव्वुत्तसमयलभावा परदव्वं परसहावमिदि हेयं।
सगदव्वमुवादेयं अंतरतच्चं हवे अप्पा।।५०।।

પૂર્વે જે ચાર ભાવ કહ્યા-ઉદય, ઉપશમ, ક્ષયોપશમ, ક્ષાયિક. એ હેય છે. ટીકામાં છે. શુદ્ધનિશ્ચયના બળે વિભાવગુણપર્યાયના ભેદો હેય છે. શા કારણે? '**કારણ કે તેઓ પરસ્વભાવો છે,...**' સૂક્ષ્મ વાત છે. ક્ષાયિક સમકિત પર્યાયને પણ અહીંયાં પરસ્વભાવ કહ્યું છે. કારણ કે પર્યાયના આશ્રયે નવી પર્યાય ઉત્પન્ન નથી થતી. સમજાય છે કાંઈ? ૫૦મી ગાથા બરાબર

લખી લેવી. 'નિયમસાર'ની ૫૦ ગાથા. '**पुव्वुत्तसमयलभावा**' પૂર્વે જે સકળ ભાવ કહ્યાં તે બધા હેય છે. પાઠમાં હેય છે (કહ્યું છે). પાઠમાં પહેલાં પરદ્રવ્ય છે, પછી પરસ્વભાવ છે અને પછી હેય છે. અર્થમાં લીધું છે કે પહેલા હેય છે, કારણ કે પરસ્વભાવ છે, કારણ કે પરદ્રવ્ય છે. સમજાય છે કાંઈ? પોતાની પર્યાયમાં ક્ષયોપશમ સમકિત થયું, ક્ષાયિક સમકિત થયું તે પણ અહીંયાં તો હેય કહેવામાં આવ્યું છે. કેમ? કે જેમ પરદ્રવ્યમાંથી પોતાની નવી પર્યાય ઉત્પન્ન થતી નથી તેમ પર્યાયમાંથી નવી પર્યાય ઉત્પન્ન નથી થતી. તો એ પર્યાયને પણ અહીંયાં પરદ્રવ્ય કહી દીધી. 'કુંદકુંદાચાર્યદેવ' પાઠમાં એમ કહે છે.

'**सगदव्वमुवादेयं**' એક દ્રવ્ય સામાન્ય જ્ઞાયક અંતરતત્ત્વ પરમાત્મા તે જ પોતાનો આત્મા ઉપાદેય છે. સમજાય છે કાંઈ? જેમ કર્મ અને શરીરના આશ્રયે, શરીરનું લક્ષ કરવાથી સમ્યગ્દર્શન નથી થતું. એમ પર્યાયનું ક્ષયોપશમજ્ઞાન છે, ઉપશમભાવ હો, કે ક્ષાયિક હો એના લક્ષે એમાંથી નવી પર્યાય નથી આવતી. નવી પર્યાય પ્રગટ કરવામાં પોતાનો આત્મા ત્રિકાળ જ્ઞાયકમૂર્તિ છે તેને ઉપાદેય કરીને નવી પર્યાય ઉત્પન્ન થાય છે. સમજાય છે કાંઈ? તો ચાર નિક્ષેપ તો ક્યાંય રહી ગયા.

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- હા. છૂટી ગયા. ભાઈ! અહીં તો ત્યાં સુધી કહે છે. ચાર ભાવ, હોં! નહિ. વિભાવ.. વિભાવ. વિશેષ ભાવ ચાર પર્યાય. ભગવાન આત્મા એક સ્વરૂપે ચૈતન્યબિંબ બિરાજમાન છે તેનો આશ્રય કરવાથી, તે જ એક ઉપાદેય છે, તેનો આશ્રય કરવાથી સમ્યગ્દર્શન થાય છે. તેના આશ્રયે ચારિત્ર થાય છે, તેના આશ્રયે શુક્લધ્યાન થાય છે, તેના આશ્રયે કેવળજ્ઞાન થાય છે. પર્યાયના આશ્રયે સમ્યગ્દર્શન નહિ, ચારિત્ર નહિ, શુક્લધ્યાન નહિ ને કેવળજ્ઞાન નહિ.

મુમુક્ષુ :- શું થાય છે?

ઉત્તર :- પરનો આશ્રય કરવાથી વિકલ્પ ઉત્પન્ન થાય છે. આહાહા..! સમજાય છે કાંઈ? પર્યાયનો આશ્રય કરવાથી પણ વિકલ્પ ઉત્પન્ન થાય છે. કેમકે પર્યાયમાં પર્યાય નથી, એક સમયની પર્યાયમાં બીજી પર્યાય નથી. એ પર્યાય તો વ્યય થાય છે અને બીજી પર્યાય આવે છે. પર્યાયમાં પર્યાય નથી તો અહીંયાં આચાર્ય મહારાજ કહે છે કે એ પર્યાયને તો અમે હેય કહીએ છીએ. ચાહે તો ઉદયની રાગની પર્યાય હો, ચાહે તો ઉપશમની હો, ચાહે ક્ષયોપશમની હો, ચાહે ક્ષાયિકની હો, તેને અમે હેય કહીએ છીએ, તેને અમે પરભાવ કહીએ છીએ અને તેને અમે પરદ્રવ્ય કહીએ છીએ. ત્રણ બોલ લીધા. '**हेयं**' '**परसहावमिदि**' '**परदव्वं**'. સમજાય છે કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ...

ઉત્તર :- ક્ષાયિક સમકિત હેય. કેમકે સમકિતમાંથી ચારિત્રની પર્યાય નથી આવતી. શાંતિની

ચારિત્ર પર્યાય સ્વભાવના આશ્રયે થાય છે.

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- તેના આશ્રયે ચારિત્ર નથી થતું. ઈ વાત છે. આહાહા..! વાત એટલી ફેર છે, બહુ માર્ગમાં ફેરફાર થઈ ગયો.

ભગવાન! તારું દ્રવ્ય જ એકસ્વરૂપ છે તેને જ અમે તો સ્વદ્રવ્ય કહીએ છીએ. એમ અહીંયાં આચાર્ય કહે છે. પરદ્રવ્યને તો પરદ્રવ્ય કહીએ જ છીએ. દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર સ્થાપના, નિક્ષેપ, સાક્ષાત્ સમવસરણમાં બિરાજમાન પ્રભુ, એ પરદ્રવ્ય છે. તેના આશ્રયે સમ્યગ્દર્શન થતું નથી.

મુમુક્ષુ :- દિવ્યધ્વનિથી થાય?

ઉત્તર :- દિવ્યધ્વનિ પરદ્રવ્ય છે. અહીં તો કહેવું છે કે દિવ્યધ્વનિ તો પરદ્રવ્ય છે. ભગવાન પરદ્રવ્ય છે, સમવસરણ પરદ્રવ્ય છે, સમેદશિખર પરદ્રવ્ય છે તો તેના આશ્રયે સમ્યગ્દર્શન ત્રણ કાળમાં થતું નથી.

અહીં તો કહે છે કે નિજ આત્માના આશ્રયે, ધ્રુવના આશ્રયે જે સમ્યગ્દર્શન થયું એ સમ્યગ્દર્શનના આશ્રયે પણ શુદ્ધિની નવી પર્યાય થતી નથી. નિજ શુદ્ધના આશ્રયે નવી શુદ્ધ પર્યાય ઉત્પન્ન થાય છે. આહાહા..! અરે..! ચારિત્રની પર્યાયને અહીંયાં પરદ્રવ્ય કહી દીધું. જે ચારિત્ર નિજ શુદ્ધ દ્રવ્યના અવલંબને ઉત્પન્ન થયું. સમજાય છે કાંઈ? ૫૦મી ગાથા પણ એ સમજે તો સમજાય એવી વાત છે, હોં! 'નિયમસાર'. શુદ્ધભાવ અધિકાર. શુદ્ધભાવ અધિકાર. એ શુદ્ધભાવનો અર્થ પર્યાય નહિ. શુદ્ધભાવ નામ ત્રિકાળ. જે શુભ, અશુભ અને શુદ્ધ પર્યાય છે ઈ વાત નથી. અહીં શુદ્ધભાવ અધિકાર છે. અહીંયાં પહેલી જ ગાથામાં લીધું છે. ભગવાન આત્મા.. ૩૮ ગાથામાં પણ લીધું છે. ઈ જ વાત અહીંયાં ૫૦માં લીધી છે. સમજાય છે કાંઈ? જુઓ! '**जीवादिबहित्तच्चं हेयम**'. એવો પાઠ છે. ૩૮ ગાથા, શુદ્ધભાવ અધિકારની. પેલી ૫૦મી, આ ૩૮મી. એક જ અધિકાર છે. '**जीवादिबहित्तच्चं हेयम**' જીવ, અજીવ, વિકલ્પ, પરદ્રવ્ય આદિ. સંવર, નિર્જરા, મોક્ષ આદિ પર્યાય '**हेयम**' '**जीवादिबहित्तच्चं हेयम**'. '**उवादेयमप्पणो अप्पा**'. એક પોતાનો આત્મા શુદ્ધ ધ્રુવ સ્વભાવ તે જ આદરણીય છે, આશ્રય કરવા લાયક છે. ઈ ૩૮મી ગાથા છે. શુદ્ધભાવની ૩૮મી, પેલી શુદ્ધભાવની ૫૦મી. સમજાય છે કાંઈ? અરે..! પણ શાસ્ત્ર શું કહે છે ઈ સમજવું નહિ અને પોતાનો ધોકો મૂકવો નહિ. પોતાની પક્કડ મૂકવી નહિ. અરે..! પણ સાંભળ તો ખરો.

ભગવાન આત્મા નિજ શુદ્ધ ચૈતન્ય ધ્રુવ ઉપર દૃષ્ટિ દેવાથી સમ્યક્ થયું. સ્થિરતા કરવાથી ચારિત્ર થયું. એ ચારિત્રના આશ્રયે પણ શુક્લધ્યાન થતું નથી. કેમકે એ પર્યાય છે. એ પર્યાયને પણ અહીંયાં હેય કહી દીધી. પરભાવ કહી દીધો, પરદ્રવ્ય કહી દીધું. સ્વદ્રવ્ય શુદ્ધ ધ્રુવને જ સ્વદ્રવ્ય કહ્યું. આહાહા..! સમજાય છે કાંઈ? ભગવાન પરમાત્મસ્વરૂપ છે, એક

સમયનો પૂર્ણ શુદ્ધ જ્ઞાયક ચિદાનંદ પ્રભુની અનુભૂતિ કરવાથી, આશ્રય કરવાથી અનુભવ થાય છે. તેનો આશ્રય કરવાથી શુક્લધ્યાન થાય છે, તેનો આશ્રય કરવાથી કેવળજ્ઞાન થાય છે. પર્યાયનો આશ્રય કરવાથી નવી પર્યાય ઉત્પન્ન થતી નથી. સમજાય છે કાંઈ?

ત્રણ બોલ લીધા છે. હેય, પરભાવ, પરદ્રવ્ય. ઓહોહો..! 'કુંદકુંદાચાર્ય'ની સિદ્ધ કરવાની પદ્ધતિ. ભગવાન આત્મા... એક સમયની પર્યાય છે ને? ઉત્પાદ-વ્યય, ઉત્પાદ-વ્યય એ તો વ્યવહારઆત્મા છે. શું કહ્યું? સાંભળો! વળી બીજી વાત. રાગ તો આસ્રવ છે, પણ સમ્યક્ શુદ્ધ ચૈતન્યદ્રવ્યના આશ્રયે જે સમ્યગ્દર્શન, ક્ષાયિક ચારિત્રપર્યાય ઉત્પન્ન થઈ તે વ્યવહારઆત્મા છે-પર્યાયઆત્મા છે, પર્યાયના અંશરૂપ વ્યવહાર આત્મા છે, એ નિશ્ચયઆત્મા નહિ. આહાહા..! જંબુપ્રસાદજી! ઈ આત્મા છે.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- પર્યાયમાં એકાકર થાય તો મૂઢ છે. પણ પર્યાય છે એવું જ્ઞાન કરીને દ્રવ્યનો આશ્રય કરે તો જ્ઞાની છે. સમજાય છે કાંઈ? અહીં તો થોડું બીજું કહેવું હતું.

ભગવાન આત્મા ધ્રુવ શુદ્ધ વસ્તુ છે. એ ચાર નિક્ષેપના આશ્રયથી એને આનંદની ઉત્પત્તિ કે સમ્યગ્દર્શનની ઉત્પત્તિ થતી નથી. શુદ્ધ ભગવાન આત્મા એક સ્વભાવના આશ્રયે જે દશા થઈ એ દશાને પણ અહીં આચાર્ય કહે છે કે અમે તેને હેય કહીએ છીએ, પરભાવ કહીએ છીએ, પરદ્રવ્ય કહીએ છીએ. વ્યવહારથી આત્મા (કહીએ છીએ). શુદ્ધ પર્યાયને વ્યવહારથી આત્મા (કહીએ છીએ). સાંભળો ન્યાય! સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર, મોક્ષમાર્ગની પર્યાય સ્વભાવના આશ્રયે ઉત્પન્ન થઈ. મોક્ષમાર્ગની પર્યાયને અમે વ્યવહાર આત્મા કહીએ છીએ. વ્યવહાર આત્માનો અર્થ કે નિશ્ચય આત્મા નહિ. નિશ્ચય આત્માનો અર્થ ઈ (મોક્ષમાર્ગ) પરદ્રવ્ય છે. આહાહા..! ગજબ વાત છે! રાજબહાદુરજી! બહુ સૂક્ષ્મ છે, ભાઈ! વ્યવહાર છે ને, ભાઈ! વ્યવહાર અન્યથા કહે છે. આહાહા..! ગજબ શૈલી છે!

કહે છે કે આશ્રય કરવા લાયક નથી પણ એને પરદ્રવ્ય કેમ કહ્યું એ સિદ્ધ કર્યું. ક્ષાયિકભાવ સ્વભાવના આશ્રયે થયો, ચારિત્ર થયું સ્વભાવના આશ્રયે. છઠ્ઠા ગુણસ્થાને ચારિત્ર આદિ. એ પર્યાયને અહીંયાં હેય કહી, પરભાવ કહી, પરદ્રવ્ય કહ્યું. વ્યવહારથી એ ચારિત્રપર્યાય સહિત છે, નિર્મળ શુદ્ધ પર્યાય તે વ્યવહારઆત્મા છે. નિશ્ચયઆત્મા એક સમયની પર્યાય વિનાનો ત્રિકાળી ધ્રુવ તે નિશ્ચયઆત્મા છે. આહાહા..! ફરીને કહીએ છીએ. ઓહોહો..! 'કુંદકુંદાચાર્ય'ની કથન પદ્ધતિ કોઈ ગજબ શૈલી છે! આ તો બીજી રીતે કહ્યું, ભાઈ!

આત્મા એક સમયનો શુદ્ધ ધ્રુવ ત્રિકાળ ચૈતન્યમૂર્તિ એ નિશ્ચયઆત્મા. અને એના આશ્રયે જ સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર પર્યાય ઉત્પન્ન થઈ. હવે થઈ, એ રાગ તો અનાત્મા છે, એક કોર રાખો. હજી રાગ બાકી છે ને પર્યાયમાં? પૂર્ણ વીતરાગ નથી એટલે. એ તો અનાત્મા છે, આસ્રવમાં ગયો. પણ જે શુદ્ધ પર્યાય સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રની નિશ્ચય

મોક્ષમાર્ગની પર્યાય પ્રગટ થઈ તેને એક સમયનો અંશ ગણીને વ્યવહારઆત્મા કહ્યો. એક સમયની પર્યાય છે ને? શું કહ્યું સમજાણું? પ્રગટ જે છે એ તો એક સમયની પર્યાય છે. બીજા સમયે બીજી થાય છે, ત્રીજા સમયે ત્રીજી થાય છે. આહાહા..!

કેવળજ્ઞાન છે, કેવળજ્ઞાન એક સમયની પર્યાય છે. કેવળજ્ઞાન બે સમય નથી રહેતું. બીજા સમયે બીજું. એવું જ પણ બીજું. જંબુપ્રસાદજી! કેવળજ્ઞાન પર્યાય છે, ગુણ નથી. ગુણ ત્રિકાળ સદશ રહે છે. પર્યાય વિસદશ (છે). એક સમયની પર્યાય કેવળજ્ઞાન થયું, બીજા સમયે તે નથી રહેતું. એવું થાય છે, પણ તે નહિ. પર્યાય બીજી છે. કેવળજ્ઞાન પણ એક સમયનો અંશ સદ્‌ભુત વ્યવહારનયનો વિષય છે. ઓહો..! ગજબ વાત છે! સદ્‌ભુત વ્યવહારનયનો વિષય છે તો એને વ્યવહારઆત્મા કહ્યો છે. ઓહોહો..! ગજબ શૈલી! સમજાય છે કાંઈ?

કહે છે, નીચે સાધકદશામાં કેવળજ્ઞાન નથી. ક્ષાયિક સમકિત હો, ચારિત્રપર્યાય હો, એક સમયના ત્રિકાળ ધ્રુવને સત્યાર્થ આત્મા કહે છે, સત્યાર્થ આત્મા કહે છે. એક સમયની પર્યાયને અસત્યાર્થ કહે છે. ત્રિકાળની અપેક્ષાથી તેને અસત્યાર્થ કહે છે. અને વ્યવહારની અપેક્ષાથી તેને વ્યવહારઆત્મા કહે છે. એ.. હિંમતભાઈ! સમજો, ભાઈ! હજી ફરીને કહીશું. એકદમ નહિ મૂકી દઈએ.

મુમુક્ષુ :-

ઉત્તર :- દરેક સમયે બીજી છે. એક સમયનો ઉત્પાદ નવો નવો છે.

અહીં તો બીજી વાત કહેવી છે કે આત્મામાં જે પર્યાય ઉત્પન્ન છે, શુદ્ધ પર્યાય શુદ્ધ પર્યાય. એ શુદ્ધ પર્યાય શુદ્ધ દ્રવ્યના આશ્રયે ઉત્પન્ન થઈ છે. પણ એ શુદ્ધ પર્યાયને નિશ્ચયઆત્મા નથી કહેતા. વ્યવહારઆત્મા કહે છે. કારણ કે અંશ છે. એક સમયની પર્યાય ચારિત્ર મોક્ષમાર્ગની પર્યાય. મોક્ષમાર્ગની પર્યાય વ્યવહારઆત્મા છે. કેમકે અંશ છે, ત્રિકાળનો એક ભેદ છે. ત્રિકાળને નિશ્ચયઆત્મા કહે છે અને અંશને વ્યવહારઆત્મા કહે છે. વ્યવહાર કહ્યું તો નિશ્ચયથી એને પરદ્રવ્ય કહી દીધું. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- .. ભિન્ન છે. ધ્રુવથી ભિન્ન છે. ઉત્પાદ-વ્યયરૂપ છે. ધ્રુવ તો ભિન્ન રહી ગયો. ઉત્પાદરૂપ થઈ એટલી પર્યાયને શુદ્ધપર્યાયને નિશ્ચયઆત્મા નથી કહેતા. નિશ્ચય તો કાયમ રહે તેને નિશ્ચયઆત્મા કહે છે. અહીં તો બીજું લેવું છે, અહીં પરદ્રવ્ય કહ્યું ને? વ્યવહારે આત્મા અને નિશ્ચયથી પરદ્રવ્ય. આહા..! ગજબ વાત છે! હજી કહીએ છીએ, કહીએ છીએ. એમ નહિ જવા દઈએ.

આત્મા છે. એક સમયમાં ધ્રુવ સદશ ચિદાનંદ અનાદિઅનંત એકરૂપ વસ્તુ. એમાં ઉત્પાદ-વ્યય નથી. ઉત્પાદ-વ્યય નથી. ઉત્પાદ-વ્યય રહિત જે સ્વરૂપ ધ્રુવ છે તેને અહીંયાં નિશ્ચયઆત્મા

કહે છે. સમજાય છે કાંઈ? 'પરમાત્મપ્રકાશ' છે? 'પરમાત્મપ્રકાશ'ની ૪૩ ગાથામાં એમ લીધું છે. સંસ્કૃતમાં. પહેલા ભાગની ૪૩, અને બીજા ભાગની ૪૩. ઉત્પાદ વ્યય વિનાનું જે ધ્રુવ તે જ યથાર્થ વાસ્તવિક આત્મા છે. એમ લખ્યું છે. અહીંયાં આમાં આપણે આવ્યું ને? 'નિયમસાર'માં આવી ગયું. 'નિયમસાર'માં આવી ગયું. શું કહે છે? આપણે આમાં 'નિયમસાર'માં આવી ગયું છે. વાસ્તવિક આત્મા ક્યાં આવ્યું? આવ્યું છે ને? શુદ્ધભાવમાં આવ્યું છે? શેમાં આવ્યું છે? શુદ્ધભાવ. ઈ ભાષા જુઓ! પહેલામાં છે.

'અનાદિ-અનંત અમૂર્ત અતીન્દ્રિયસ્વભાવવાળો શુદ્ધ સહજ પરમ પારિણામિકભાવ જેનો સ્વભાવ છે-એવો કારણપરમાત્મા તે ખરેખર 'આત્મા' છે.' **'अनादिनिधनामूर्तातीन्द्रियस्वभाव-शुद्धसहजपरमपारिणामिकभावस्वभावकारणपरमात्मा ह्यात्मा।'** તેને જ આત્મા કહે છે. ત્રિકાળ ધ્રુવને વાસ્તવિક આત્મા કહ્યો. ઉત્પાદ વ્યયને વાસ્તવિક આત્મા નથી કહ્યો. સમજાય છે કાંઈ? જુઓ! ખરેખર ઈ આત્મા છે. અહીં ટીકા છે ને. એક સમયનો ધ્રુવ ખરેખર આત્મા. ખરેખર કહો કે સાચો આત્મા કહો. એક સમયની પર્યાય ખરેખર આત્મા નહિ. વાસ્તવિક આત્મા નહિ. એ પર્યાયરૂપ વ્યવહારઆત્મા છે. શેઠ! બહુ ઝીણું છે.

ફરીને. એમ ને એમ કેમ જવા દઈએ. પાકું કરવું જોઈએ ને. એક સમયનો જે ધ્રુવ છે તેને અહીંયાં વાસ્તવિક આત્મા કહ્યો છે. વાસ્તવિક. તો એક સમયની જે પર્યાય છે, ચારિત્રની મોક્ષમાર્ગની પર્યાય તે વાસ્તવિક આત્મા નહિ. ભાઈ! વાસ્તવિક નહિ તો અવાસ્તવિક આત્મા ઠર્યો. અવાસ્તવિક એટલે વ્યવહારઆત્મા ઠર્યો. આહાહા..! ગજબ વાત છે! સંતોની કથની... સમજાય છે કાંઈ? એવી વાત દુનિયાને સાંભળવી કઠણ એવી વાત છે. સમજાય છે કાંઈ?

કહે છે કે એક સમયનો ભગવાન આત્મા, ઉત્પાદ-વ્યય કાઢી નાખો, ઉત્પાદ-વ્યય નહિ, ઉત્પાદ-વ્યય એક સમયની પર્યાય છે, ચાહે તો સિદ્ધ હો પણ એ ઉત્પાદ-વ્યય પર્યાય છે. શું કહ્યું? સિદ્ધ પણ એક સમયની પર્યાય છે. દ્રવ્ય ત્રિકાળી કાયમ છે. એક સમયની પર્યાય ઉત્પાદ-વ્યય વર્તમાન પર્યાય છે તે વ્યવહારનયનો વિષય થઈ ગયો. અને ત્રિકાળ સ્વરૂપ જે ભગવાન એક સ્વરૂપ છે તે નિશ્ચય વાસ્તવિક આત્મા છે. આહાહા..! પરિણમન વ્યવહારઆત્મા થઈ ગયો. પર્યાય છે કે નહિ? પર્યાય છે. આ પરની ક્રિયા તો ક્યાંય રહી ગઈ જડમાં, એ તો વ્યવહાર છે જ નહિ. દયા, દાનનો રાગ આવ્યો એ વ્યવહાર છે જ નહિ, એ તો વિકાર છે પણ અહીંયાં તો વ્યવહારઆત્મા કોને કહે છે? આહાહા..! ભગવાન આત્મા એક સમયમાં અનંત ગુણનું એકસ્વરૂપ ધ્રુવ ચૈતન્યપ્રભુ એ તો વાસ્તવિક સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર આત્મા કહે છે. ઈ બપોરે ચાલે છે. અકારણકાર્ય ને બધાની કડી એમાં છે. એ આત્માને વાસ્તવિક આત્મા કહ્યો. અને એ આત્માના આશ્રયે સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રની જે પર્યાય ઉત્પન્ન થઈ... સમજાય છે કાંઈ? જે નિજ સ્વભાવના આશ્રયે નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શન વીતરાગી પર્યાય, મોક્ષમાર્ગની પર્યાય પ્રગટ થઈ તે એક સમયનો અંશ છે, ઉત્પાદ-

વ્યય અંશ છે. એ વાસ્તવિક ત્રિકાળ નહિ. તો એને વ્યવહારઆત્મા કહ્યો. અવાસ્તવિક આત્મા કહ્યો. સમજાય છે કાંઈ? આહાહા..! અવાસ્તવિક આત્મા કહો.. પર્યાય, હોં! સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રની વીતરાગી પર્યાય, જે ત્રિકાળ આત્માના આશ્રયે પ્રગટ થઈ છે. તે પર્યાયને ભગવાન વાસ્તવિક આત્મા નથી કહેતા. એક સમયની પર્યાય છે તે વ્યવહારનો વિષય થઈ ગયો. વ્યવહાર એ અભૂતાર્થ છે. તે ત્રિકાળ ભૂતાર્થથી ભિન્ન છે. એક સ્વરૂપ ત્રિકાળ છે તેને ભૂતાર્થ આત્મા કહે છે. સત્યાર્થ આત્મા કહે છે. એક સમયની પર્યાયને અનિત્યપણાને વ્યવહારઆત્મા કહે છે. એ વ્યવહારઆત્માને ૫૦મી ગાથામાં કહ્યું, હેય છે, પરભાવ છે, પરદ્રવ્ય છે. આહાહા..! ગજબ વાત છે! સમજાય છે કાંઈ?

જુઓ! (પરમાત્મપ્રકાશ, ગાથા-૪૩). '**आगे यद्यपि पर्यायार्थिकनयकर उत्पादव्ययकर सहित है, तो भी द्रव्यार्थिकनयकर उत्पादव्ययरहित है, सदा ध्रुव (अविनाशी) ही है, वही परमात्मा...**' વહી પરમાત્મા પોતાનો '**निर्विकल्प समाधिके बलसे तीर्थंकरदेवोंने देहमें भी देख लिया है,...**' શું કહે છે? ફરીથી. પોતાની પર્યાયમાં જે ઉત્પાદ-વ્યય થાય છે, પર્યાયમાં. કર્મ જુદા, શરીર જુદું, .. જુદા. 'પરમાત્મ પ્રકાશ' રેકોર્ડિંગમાં ઉતરી ગયું છે. રેકોર્ડિંગમાં ઉતરી ગયું છે, હોં! બધું. જુઓ! પાઠ છે. '**अथोत्पादव्ययपर्यायार्थिकनयेन संयुक्तोऽपि यः द्रव्यार्थिकनयेन उत्पादव्ययरहितः स एव परमात्मा निर्विकल्पसमाधिबलेन जिनवरैर्देहेऽपि दृष्टि इति निरूपयति-**' ભગવાન આત્મા એક સમયમાં અનંત ગુણનો પુંજ. ગુણ તો એમાં અનંત છે. એવો ધ્રુવ ઉત્પાદ-વ્યયની પર્યાય રહિત ભગવાન તીર્થંકરદેવે દેહમાં દેહને સ્પર્શ કર્યા વિના આત્મા રહે છે. ઓહો..! દેહનો તો એને સ્પર્શ નથી પણ એને ઉત્પાદ-વ્યયનો સ્પર્શ નથી. ઉત્પાદ-વ્યયનો તાદાત્મ્ય સ્પર્શ નથી. એક સમયની પર્યાય ઉત્પાદ-વ્યય સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર, આનંદ જે મોક્ષનો માર્ગ, હોં! શુદ્ધ દ્રવ્યના આશ્રયે પ્રગટ થયેલા સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર. એક સમયની પર્યાયને દ્રવ્ય સ્પર્શતું નથી. આહાહા..! વળી ઈ આવ્યું. ૧૭૨ ગાથા. ૧૭૨ ગાથા, 'પ્રવચનસાર'. એમાં કહે છે કે પર્યાયને દ્રવ્ય આલિંગન કરતું નથી. આહાહા..! સમજાય છે કાંઈ? સૂક્ષ્મ વાત છે, ભાઈ! એક પછી એક.

શુદ્ધ ચૈતન્યધાતુ દ્રવ્ય વસ્તુ જેમાં અનંત ગુણ પડ્યા છે. અકાર્યકારણ ગુણ આદિ, જ્ઞાન-દર્શન આદિ અનંત ગુણનું ધામ, તેને વાસ્તવિક આત્મા સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર કહે છે. એવો આત્મા દેહના સ્પર્શ વિના ભગવાન એમાં રહે છે. ભગવાન તીર્થંકરદેવે ઉત્પાદ-વ્યય વિનાનો આખો આત્મા દેહથી ભિન્ન જોયો છે. સમજાય છે કાંઈ? આહાહા..! એવો ભગવાન આત્મા ઉત્પાદ-વ્યય પર્યાયથી સહિત છે. '**तो भी द्रव्यार्थिकनयकर उत्पादव्ययरहित है, सदा ध्रुव (अविनाशी) ही है, वही परमात्मा...**' તે જ વાસ્તવિક આત્મા. તેની અંતર દૃષ્ટિ કરવાથી સમ્યગ્દર્શન થાય છે. પ્રથમમાં પ્રથમ ધર્મની શરૂઆત ત્યાંથી થાય છે. (બાકી) માથા ફોડીને મરી જાય, ક્રિયાકાંડ કરીને, વ્રત પાળીને પણ એને સમ્યગ્દર્શન બીજી રીતે થાય નહિ. સમજાય

છે કાંઈ? મરી જાય, શરીરના ભૂક્કા થઈ જાય અપવાસ કરી કરીને. મહિના, બે મહિનાના માસ ખમણ કરી કરીને, દયાના ભાવ કરીને મરી જાય, ચૂરો થઈ જાય, ધર્મ બિલકુલ નથી એમાં. ભગવાન આત્મા એક સમયનો ધ્રુવ ચૈતન્યપ્રભુને પકડવાથી ધર્મ થાય છે, તેનો આશ્રય કરવાથી. બીજી કોઈ રીત છે નહિ.

અહીં તો કહે છે કે જે ધર્મ પ્રગટ્યો તે પણ ઉત્પાદ-વ્યયવાળી પર્યાય વ્યવહારનયનો વિષય છે. રાગથી મુક્તિ થાય એ વ્યવહાર છે, એમ છે નહિ. પણ નિશ્ચય મોક્ષ માર્ગથી મુક્તિ થાય છે એ નિશ્ચય મોક્ષમાર્ગ તો રાગની અપેક્ષાથી કહ્યું. પણ ત્રિકાળ દ્રવ્યની અપેક્ષાથી નિશ્ચય મોક્ષમાર્ગની પર્યાય વ્યવહાર છે. કેમકે અંશ ભેદ છે. સમજાય છે કાંઈ? અરે..! સર્વજ્ઞે શું જોયું અને શું કહ્યું એની ખબર નથી અને એને ધર્મ થઈ જાય. ધૂળમાંય ધર્મ નથી. મરી ગયો અનંત કાળથી ચોર્યાશીના અવતાર (કરી કરીને). જૈનનો સાધુ દિગંબર નિવૃત્તિ લઈને થયો. અનંત વાર... 'મુનિવ્રત ધાર અનંત બૈર ગ્રૈવેયક ઉપજાયો, પણ આતમજ્ઞાન બિન લેશ સુખ ન પાયો.' ભગવાન આત્મા એક સમયમાં અખંડાનંદ પૂર્ણ અનંત ગુણનો પિંડ, એની અંતર દૃષ્ટિ કરવાથી, તેનો આશ્રય કરવાથી સમ્યગ્દર્શન થાય છે. લાખ વાત (આવે). ચાર નિક્ષેપથી, ભગવાનની મૂર્તિથી અને ભગવાનના દર્શનથી સમ્યગ્દર્શન ત્રણ કાળમાં થતું નથી. સમજાય છે કાંઈ? જંબુપ્રસાદજી! આહાહા..! ભારે વાત, ભાઈ!

શું કહ્યું? પ્રભુ આત્મા તો એક સમયનો અનાદિઅનંત ધ્રુવ, જેમાં અનંતા પરમાત્મા પડ્યા છે. શેમાં? દ્રવ્યમાં. દ્રવ્ય જે એક સમયનું છે એમાં અનંતા સિદ્ધ પરમાત્મા પડ્યા છે. અનંતા સિદ્ધ. કેમકે સિદ્ધ છે એ પર્યાય છે. એવી અનંતી પર્યાય, સિદ્ધની અનંતી પર્યાય આત્મદ્રવ્યમાં પડી છે. એવો ભગવાન આત્મા પરમાત્મા પોતે છે તેનો અનુભવ કરીને તેનો આશ્રય કરવો તે સમ્યગ્દર્શન છે. એ સિવાય મરી જાય ક્રિયાકાંડ કરીને, લાખ બીજું કરે અને એમાં ધર્મ માને એ આત્માનું મહામિથ્યાત્વ સેવે છે. મિથ્યાત્વ ક્ષણે ક્ષણે પાપ-મહાપાપ તો ઈ છે. મિથ્યાત્વ જેવું કોઈ પાપ નથી. આહાહા..! સમજાય છે કાંઈ? રાગથી ધર્મ થાય છે ને દયાથી ધર્મ થાય છે ને હું પરની દયા પાળી શકું છું. મૂઢ મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. પાપી છે, પાપી મહા મોટો પાપી છે. મિથ્યાત્વ જેવું (કોઈ પાપ નથી). સાત વ્યસનના પાપ કરતાં મિથ્યાત્વનું પાપ અનંતગણું છે. સમજાય છે કાંઈ? એ.. શોભાલાલજી! ભઈ, કઠણ વાત છે અહીંયાં.

મુમુક્ષુ :- બહુ સરળ છે.

ઉત્તર :- બહુ સરળ છે? શેઠ પણ હવે ખુશી થઈ ગયા, લ્યો!

ભગવાન આત્મા.. અહીં ૪૩મી ગાથામાં તો ઈ કહેવું છે કે ઉત્પાદ-વ્યય રહિત જે આત્મા તે દ્રવ્ય આત્મા છે, એ વાસ્તવિક આત્મા છે. અહીં પણ ઈ કહ્યું કે ખરેખર આત્મા કારણ પરમાત્મા એક સમયમાં અનંત ગુણનો પિંડ એકરૂપ તે જ ખરેખર વાસ્તવિક આત્મા

છે. પર્યાય જે છે તે વાસ્તવિક આત્મા નહિ. આહાહા..! શરીરનો પ્રશ્ન થયો હતોને? પંડિતજી! જયપુર.. જયપુર. પંડિતજીની હયાતીમાં ત્યાં જયપુરમાં પ્રશ્ન થયો હતો. જીવિત શરીરથી ધર્મ થાય કે નહિ? એવો પ્રશ્ન (થયો હતો). ભગવાન! સાંભળ તો ખરો. આત્મામાં એવો એક ગુણ છે કે સ્વધર્મવ્યાપક છે. રાગ, શરીરમાં તો આત્મા કદી વ્યાપ્યો જ નથી. એમાં સ્વધર્મવ્યાપકત્વ નામનો આત્મામાં ગુણ છે. ૪૭ શક્તિમાં એક ગુણ છે. સમજ્યા? ૪૭ શક્તિ છે. આ 'સમયસાર' છે ને, પાછળ છે. સમજાય છે કાંઈ? પોતાના અનંત ગુણમાં સ્વધર્મમાં વ્યાપક છે. કદી શરીર અને રાગમાં આત્મા વ્યાપ્યો નથી. એને આત્મા કહે છે. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- આ દસલક્ષણીનું વ્યાખ્યાન છે. આ મોક્ષમાર્ગનું વ્યાખ્યાન છે. અકિંચનનું છે ને. ઉત્પાદ-વ્યય મારા નહિ, ધ્રુવ મારો છે. એમ છે, લો. શરીર તો મારું નહિ, વાણી મારી નહિ, ખાવું-પીવું બધી ક્રિયા જડની, મારી નહિ. અને અંદર દયા, દાનનો રાગ આવે એ મારો નહિ. એ તો નહિ પણ ઉત્પાદ-વ્યયની પર્યાય મારા ત્રિકાળમાં છે એવી પર્યાય મારામાં નથી. આહાહા..! મારી હોય તો કાયમ રહે. એક સમયનો વ્યવહાર છે. એક સમયનો છે, એક સમયનો છે, ત્રિકાળ નહિ. એ અપેક્ષાથી તો ૧૧મી ગાથામાં અભૂતાર્થ કહી દીધું. **'ववहारोऽभूदत्थो'**. પર્યાય અસત્યાર્થ છે, આ અપેક્ષાથી, હોં! ત્રિકાળમાં નથી એ અપેક્ષાથી. પર્યાય તો પર્યાય છે. સમજાય છે કાંઈ? આહાહા..! અરે..! એને સત્યની ખબર ન મળે અને ધર્મ થાય છે અને કલ્યાણ થઈ જશે. મરી જઈશ હવે. ચોર્યાશીના અવતારમાં ગોદા ખાધા અનંત વાર. નિગોદના રસ્તે હોય અને માને કે અમે કાંઈક ધર્મના રસ્તે છીએ.

અહીં તો કહે છે, એકવાર સાંભળ તો ખરો. ચૈતન્ય ભગવાન એક સમયમાં ધ્રુવ બિરાજમાન છે તેને અમે નિશ્ચયઆત્મા વાસ્તવિક આત્મા કહીએ છીએ. કેમ? કે એના આશ્રયે જ સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર અને મોક્ષમાર્ગ ને મોક્ષ પ્રગટ થાય છે. એના આશ્રયે મોક્ષમાર્ગ પ્રગટ થયો તે પણ ઉત્પાદ-વ્યયની પર્યાય છે. ઉત્પાદ-વ્યયની પર્યાયના આશ્રયે નવી શુદ્ધિ ઉત્પન્ન થતી નથી. માટે નિશ્ચય મોક્ષમાર્ગને અમે વ્યવહારઆત્મા કહીએ છીએ. નિશ્ચયથી એને પરદ્રવ્ય કહીએ છીએ. આહાહા..! ગજબ વાત છે! ક્યાંની ક્યાં વાત આવી ગઈ. જિનેશ્વરદાસજી! જરી યાદ રહેવું કઠણ છે. બે બોલ જરી સૂક્ષ્મ આવી ગયા ને.

અહીં તો કહે છે કે, પ્રમાણ, નય, નિક્ષેપ ચાર. ભગવાન હો, સ્થાપના હો, યોગ્યતા હો, પોતાની પર્યાયમાં ભાવનિક્ષેપ હોય, લ્યોને. ભગવાનની પર્યાયમાં કેવળજ્ઞાન ભાવનિક્ષેપ હો. તેના આશ્રયે સમ્યગ્દર્શન નથી થતું. ભાવનિક્ષેપ પર્યાય છે. વર્તમાન પ્રગટ પર્યાયને ભાવનિક્ષેપ કહે છે. તો એના આશ્રયે સમ્યગ્દર્શન નથી થતું. તો પછી ભગવાનના દર્શનથી ને બહારથી સમ્યગ્દર્શન થાય છે એમ ત્રણ કાળમાં નથી. વ્યવહાર છે ખરો, શુભભાવ છે,

હો પણ એના આશ્રયે સમ્યગ્દર્શન થાય છે કે જ્ઞાન થાય છે કે ચારિત્ર થાય છે એમ ત્રણ કાળમાં નથી. સમજાય છે કાંઈ? રાજબહાદુરજી! એ... વેણીપ્રસાદજી! ગજબ વાત છે! પ્રભુ! તારી લીલા એવી છે એની એને ખબર નથી. ખબર નથી હજી. બેખબરો અજ્ઞાની મૂઢ. અને માને છે કે અમને ધર્મ થાય છે. ક્યાં તારો ધર્મ છે? સમજાય છે કાંઈ? એક સમયમાં ભગવાન આત્મા...

અહીં તો કહે છે કે કોઈ એમ કહે કે ભગવાનના દર્શનથી સમકિત થાય છે. તો અહીં કહે છે કે વિલક્ષણ વ્યવહારનયના વિષયમાં ગયું. એનાથી સમ્યગ્દર્શન થતું નથી. આહાહા..! એકલો '**ચૈતન્યલક્ષણરૂપ જીવસ્વભાવનો અનુભવ કરતાં...**' સમ્યગ્દર્શન થાય છે. અનુભૂતિ પોતાના આશ્રયથી થાય છે. કોઈ વિકલ્પથી કે પરના આશ્રયથી થતી નથી. સાક્ષાત્ પરમેશ્વર સમવસરણમાં બિરાજમાન હો તો એના આશ્રયથી પણ સમ્યગ્દર્શન નથી થતું. દિવ્યધ્વનિના આશ્રયથી પણ નહિ. એ પહેલાં ચાલતું ને? દિવ્યધ્વનિથી લાભ નહિ? સાંભળે છે તો ખરો. દિવ્યધ્વનિ સાંભળ તો વિકલ્પ શુભરાગ છે. કેમકે એ પરદ્રવ્ય છે. સમજાય છે કાંઈ? તેનાથી સમ્યગ્દર્શન નથી થતું. રાગ મંદ કરીને સાંભળે છે, જ્ઞાનનો ક્ષયોપશમ છે એના આશ્રયે સમ્યગ્દર્શન નથી થતું. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- કીધું ને, દ્રવ્યને આશ્રયે થાય છે.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- બસ, પોતાથી થાય છે. તો નિમિત્તનું કથન છે. કથન છે. તેનાથી થયું એમ કહ્યું, એમ છે નહિ. છે નહિ, નિમિત્તનું જ્ઞાન કરાવવા કહ્યું. એવો આરોપ આવે છે. વ્યવહારનું લક્ષણ છે કે હોય નહિ તેને કહેવું તેનું નામ વ્યવહાર છે. આહાહા..! સમજાય છે કાંઈ?

ભાઈ! તેં તારો આત્મા સર્વજ્ઞે જોયો એવો કદી માન્યો નથી. માને તો તો સમ્યગ્દર્શન થઈ જાય અને જન્મના અંત આવી જાય. ચાહે તો છન્નું હજાર સ્ત્રીના વૃંદમાં પડ્યો હોય. સમજાય છે કાંઈ? ૯૬ હજાર સ્ત્રી આવે છે ને. એમાં પડ્યો હોય તો શું છે? ભોગની વાસના હોય તો રાગદોષ છે. પણ અંતરમાં રાગથી ભિન્ન મારી ચીજ અખંડાનંદ પ્રભુ છે તેના આશ્રયે સમ્યગ્દર્શન થયું છે. તો બંધ છે જ નહિ. સમજાય છે કાઈ? મિથ્યાત્વથી બંધ પડે તેને જ બંધ કહેવામાં આવે છે. બપોરે ઈ ચાલે છે. આહાહા..! અહીં તો જરી રાગ મંદ કરે ને આમ કરે ને તેમ કરે... કરવો પડે ને. કરવો પડે. શું કરવો પડે? મંદ રાગની કર્તાબુદ્ધિ છે ત્યાં સુધી મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. ભગવાન આત્મા રાગથી ભિન્ન છે. રાગ કરવો પડે ને, કરવો પતો પડે ને. મૂઢ છે. ચૈતન્યનું ખૂન કરનારો મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. આહાહા..! સમજાય છે કાંઈ? બીજાની હિંસા કરે ન કરે, પોતાની હિંસા કરે છે. આહાહા..! સમજાય

છે કાંઈ?

અહીં તો કહે છે, આપણે તો જરી એ વિષય સૂક્ષ્મ પડ્યો કે ઉત્પાદ-વ્યય પર્યાયને પણ આત્મા નિશ્ચયથી ન કહ્યો. વ્યવહારઆત્મા (કહ્યું). પર્યાય છે કે નહિ? પર્યાયને વ્યવહાર કહો, દ્રવ્યને નિશ્ચય કહો. એક સમયની પર્યાય પ્રગટ થઈ-સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર, એ પર્યાય છે તો પર્યાય પર્યાયનયનો વિષય-વ્યવહારનયનો વિષય થઈ ગયો. વ્યવહારઆત્મા થયો, નિશ્ચયઆત્મા ન થયો. અરે..! આ ભારે ગજબ વાત! તો દયા, દાનના વિકલ્પ તો તારા ક્યાંય રહી ગયા. હવે એ તો ધૂળમાં ગયા. એ તો રાગ આસ્રવતત્ત્વમાં છે. બહુ સત્ય વાત છે. એ જ સત્ય છે, એ જ સત્ય છે. શરૂઆતનું સત્ય ઈ જ છે. બીજું કોઈ સત્ય યથાર્થ છે જ નહિ, ત્રણ કાળ ત્રણ લોકમાં. સમજાય છે કાંઈ? આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- બહુ ઊંડું સ્વરૂપ છે.

ઉત્તર :- અંદરમાં બહુ ઊંડું સ્વરૂપ ભગવાન આત્માનું, એમાં ડૂબી મારવી પડશે. ત્યાં અંદર વારંવાર દૃષ્ટિ કરવાથી સમ્યગ્દર્શન થશે, બીજો કોઈ ઉપાય નથી. લાખ તારા ક્રિયાકાંડ કરીને મરી જાય ને અપવાસ ને દયા, દાન ને વ્રત ને... આહાહા..! લાલબહાદુરજી! આ એકલો નિશ્ચયાભાસ નથી થતો? અરે..! સાંભળ તો ખરો.

ભગવાન આત્મા અનંત ગુણનો પિંડ પ્રભુ, તે જ વાસ્તવિક આત્મા છે. તો એના આશ્રયે અનુભવ કરવાથી અનુભૂતિ થાય છે. ભગવાનના નિક્ષેપથી ને પરમાત્મા ભાવનિક્ષેપ સામે તીર્થંકર હોય તો એના આશ્રયથી સમ્યગ્દર્શન નથી થતું. સમજાય છે કાંઈ? તો વળી દયા, દાનના પરિણામથી સમ્યગ્દર્શન થાય છે અને હું પરની ક્રિયા કરી દઉં (એમ માનનાર) મહા મોટો પાપી મૂઢ છે. સમજાયું? પરદ્રવ્યમાં હું કંઈક સંસ્કાર પાડું છું. પરદ્રવ્યમાં હું કંઈક સુધારો કરું છું. મોટો પાપી મૂઢ મિથ્યાદૃષ્ટિ છે.

મુમુક્ષુ :- બહુ દૂરની વાત છે.

ઉત્તર :- બહુ દૂરની વાત છે. બહુ સ્થુળ મિથ્યાત્વ છે, એ તો મોટું સ્થુળ મિથ્યાત્વ છે. સમજાય છે કાંઈ? અહીં તો રાગના વિકલ્પથી મને લાભ થશે, પાપી મિથ્યાદૃષ્ટિ તારી જૂઠ દૃષ્ટિ છે. સત્યનું ખૂન કરનારો છે. સમજાય છે કાંઈ? આહાહા..! એ તો ઠીક પણ પર્યાયના આશ્રયે લાભ થશે, એ મૂઢ છે. એ રાગ એક બાજુ રહી ગયો. ક્ષયોપશમજ્ઞાન છે, ક્ષયોપશમજ્ઞાન છે, ક્ષયોપશમ દર્શન છે, ક્ષયોપશમ વીર્ય છે. પર્યાયમાં છે ને? તેના આશ્રયે સમ્યગ્દર્શન થાય છે, પર્યાયમૂઢ જીવ મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. સમજાય છે કાંઈ? નિક્ષેપમાંથી એ બધું આવી ગયું. અહીં તો ભાવનિક્ષેપ ખ્યાલમાં હતો ને. ભાવનિક્ષેપ પણ કેવળજ્ઞાન છે, તેના આશ્રયે પણ નહિ. આહાહા..!

પર્યાય તો એક સમયની દશા છે. એનો આશ્રય કરે તો વિકલ્પ થાય છે. એક સમયની પર્યાયમાં બીજી પર્યાય રહે છે? એક સમયની પર્યાયમાં બીજી પર્યાય રહે છે? અનંતી શુદ્ધ

પર્યાય તો દ્રવ્યમાં રહે છે. દ્રવ્ય સ્વભાવ ત્રિકાળ ભગવાન આત્માની રુચિ કરવાથી, અનુભવ કરવાથી સમ્યગ્દર્શન થાય છે. સમજાય છે કાંઈ?

'**આ રીતે આ પ્રમાણ-નય-નિક્ષેપોમાં ભૂતાર્થપણે એક જીવ જ પ્રકાશમાન છે.**' નવ તત્ત્વમાં પ્રમાણ, નય, નિક્ષેપમાં ભગવાન આત્મા એકલો સત્ય પ્રભુ, સત્ય પ્રભુ, સચ્ચિદાનંદ ધ્રુવ પ્રભુ, એ જ બિરાજમાન છે. તેને સત્ય આત્મા કહે છે. કહો, સમજાય છે કાંઈ?

ભાવાર્થ :- 'આ પ્રમાણ, નય, નિક્ષેપોનું વિસ્તારથી વ્યાખ્યાન તે વિષયના ગ્રંથોમાંથી જાણણું; તેમનાથી દ્રવ્યપર્યાયસ્વરૂપ વસ્તુની સિદ્ધિ થાય છે.' કારણ કે જાણવાથી પહેલા દ્રવ્ય શું છે, પર્યાય શું છે, તેનો બોધ થાય છે. બોધ એટલે યથાર્થ જ્ઞાનની વાત નથી. સાધારણ બોધ થાય છે, એમ. '**સાધક અવસ્થામાં તો સત્યાર્થ જ છે...**' પ્રમાણથી, નયથી વાસ્તવિક વસ્તુને લક્ષમાં સિદ્ધિ કરવી તે પ્રથમ અવસ્થામાં સત્ય છે. કેમકે એ જ્ઞાનની વિશેષ દશા છે. '**તેમના વિના વસ્તુને ગમે તેમ સાધવામાં આવે...**' પોતાની કલ્પનાથી, ભગવાને કહ્યા એવા નય, નિક્ષેપથી, પ્રમાણથી વસ્તુની સિદ્ધિ ન કરે તો વિપરીત થઈ જાય. '**વિપર્યય થઈ જાય છે. અવસ્થા અનુસાર વ્યવહારના અભાવની ત્રણ રીતિ છે. પહેલી અવસ્થામાં પ્રમાણાદિથી યથાર્થ વસ્તુને જાણી જ્ઞાનશ્રદ્ધાનની સિદ્ધિ કરવી;...**' પ્રમાણથી કેવળજ્ઞાન એક સમયમાં ત્રણ કાળ ત્રણ લોક દેખે છે. એવી પર્યાયને પહેલાં વિકલ્પથી નક્કી કરવી. મતિ-શ્રુત પરોક્ષ છે. અવધિજ્ઞાન, મનઃપર્યય જ્ઞાન દેશપ્રત્યક્ષ છે. એમ બરાબર વિકલ્પથી નક્કી કરવું. તેનાથી નક્કી કર્યા પછી તેને છોડીને એકલા જ્ઞાયકભાવનો આશ્રય કરવાથી સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન થાય છે. આ ધર્મની પહેલી સીઢી અને પહેલી શરૂઆત. એ વિના ત્રણ કાળ ત્રણ લોકમાં કોઈ ક્ષેત્રમાં ધર્મ બીજી રીતે થતો નથી.

'**જ્ઞાન-શ્રદ્ધાન સિદ્ધ થયા પછી શ્રદ્ધાન માટે તો પ્રમાણાદિની કાંઈ જરૂર નથી.**' સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાનમાં વસ્તુની પ્રાપ્તિ થઈ તો પછી પ્રમાણની જરૂર નથી. '**બીજી અવસ્થામાં પ્રમાણાદિના આલંબન દ્વારા વિશેષ જ્ઞાન થાય છે...**' સમ્યગ્દર્શન થયા પછી પણ વિશેષ જ્ઞાન કરવાથી ક્રમે ક્રમે સ્વરૂપમાં સ્થિરતા કરવાથી '**રાગ-દ્વેષ-મોહકર્મના સર્વથા અભાવરૂપ યથાખ્યાત ચારિત્ર પ્રગટે છે,...**' કારણ કે પ્રમાણનું જ્ઞાન કરવું છે ને. તો દ્રવ્ય સામાન્ય ત્રિકાળ છે અને પર્યાય એક સમયની છે. એમાં આવી ગયું કે દ્રવ્યના આશ્રયે લાભ થાય છે. તો દ્રવ્યના આશ્રયથી લાભ થયો એવું વિશેષ જ્ઞાન કરવાથી, જ્ઞાન-દૃષ્ટિ તો પહેલા થઈ છે, પણ વિશેષ જ્ઞાન કરવાથી '**રાગ-દ્વેષ-મોહકર્મના સર્વથા અભાવરૂપ યથાખ્યાત ચારિત્ર પ્રગટે છે; તેથી કેવળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય છે.**' લ્યો.

'**કેવળજ્ઞાન થયા પછી પ્રમાણાદિનું આલંબન રહેતું નથી. ત્યાર પછી સાક્ષાત્ સિદ્ધ અવસ્થા છે ત્યાં પણ કાંઈ આલંબન નથી. એ રીતે સિદ્ધ અવસ્થામાં પ્રમાણ-નય-નિક્ષેપોનો અભાવ જ છે.**' શું કહે છે ટૂંકામાં? પહેલા પ્રમાણથી આખી ચીજ દ્રવ્ય અને પર્યાય શું

છે એ નક્કી કરવું. નયથી એક એક ધર્મ ને એક એક ગુણ કે એક એક પર્યાય નક્કી કરવી. અને નિક્ષેપથી નામ, સ્થાપના, યોગ્યતા અને ભાવ શું છે તે નક્કી કરવું. બસ, એટલું. પણ એ નક્કી કરીને તેના તરફથી લક્ષ છોડી દેવું. અને નિજ ચૈતન્યનો આશ્રય કરીને સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન પ્રગટ કરવા. પછી પ્રમાણ, નય, નિક્ષેપની શ્રદ્ધા-જ્ઞાનમાં જરૂર નથી. પછી ચારિત્ર માટે વિશેષ સિદ્ધ કરવું કે ચારિત્ર સ્વભાવના આશ્રયથી થાય છે. રાગના આશ્રયે થતું નથી. સંહનન ને મજબૂત શરીર હોય તો ચારિત્ર થાય એમ છે નહિ. એમ નક્કી કરી ચારિત્ર પ્રગટ કરવું. પછી પ્રમાણ, નય, નિક્ષેપની જરૂર નથી. પછી કેવળજ્ઞાન થયું એને નથી, સિદ્ધ થયા પછી એને જરૂર નથી. બીજો કળશ આવશે...

(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)